

Regeringskansliet, Justitiedepartementet
Ju2025/01317
Ju.remissvar@regeringskansliet.se
JuL5@regeringskansliet.se

Yttrande över betänkandet En Straffrättsreform (SOU 2025:66)

Inledning

Tingsrätten har granskat förslagen i betänkandet utifrån de utgångspunkter som tingsrätten har att beakta, och vill inledningsvis framhålla följande.

Det har under senare år tillsatts ett stort antal utredningar på straffrättens område (se t.ex. En översyn av 23 kap. brottsbalken [SOU 2024:55], Effektivare verktyg för att bekämpa brott av unga lagöverträdare [SOU 2024:93] och Straffbarhetsåldern [SOU 2025:11]). Flera utredningar har avsett områden som är centrala inom straffrätten och utredningarna har till stor del sin bakgrund i brottsutvecklingen på senare tid med bland annat ökad organiserad brottslighet. Tingsrätten konstaterar att även denna utredning till viss del grundar sig i en problembild relaterad till organiserad brottslighet. Tingsrätten ifrågasätter inte problembilden, men det är viktigt att påpeka att förslagen, både i denna och tidigare utredningar, får en mycket bred träffyta. Det framstår som mer ändamålsenligt att fokusera på precisa åtgärder och därefter utvärdera åtgärdernas genomslag. Det stora antalet utredningar på straffrättens område under de senaste åren medför också svårigheter att ta ställning till hur olika förslag förhåller sig till varandra och att överblicka de samlade konsekvenserna av förslagen.

En genomgripande reform av detta slag kräver noggranna och välavvägda analyser. Tingsrätten konstaterar att utredaren endast haft cirka ett och ett halvt år på sig att utarbeta förslagen vilket framstår som mycket kort tid för en reform av ett så centralt och komplicerat område. Den korta utredningstiden ökar risken för att de förslag som lämnas inte är tillräckligt genomarbetade och analyserade, vilket kan leda till problem vid rättstillämpningen under lång tid framöver. De bakomliggande principiella frågorna har inte heller granskats i någon större omfattning inom ramen för utredningen. Med detta sagt har utredaren, givet förutsättningarna, genomfört ett omfattande utredningsarbete.

Även den begränsade tid som tingsrätten haft till förfogande för att besvara en så omfattande remiss har begränsat möjligheterna till en detaljerad granskning av förslagen.

Påföljderna

Den föreslagna ordningen med villkorligt och ovillkorligt fängelse är på ett övergripande plan logisk och lätt att ta till sig. En fördel är att påföljden villkorligt fängelse har ett starkt signalvärde. Tingsrätten tillstyrker förslaget att införa villkorligt fängelse i påföljdssystemet, men framhåller följande.

Vid en närmare analys förefaller det föreslagna påföljdssystemet vara i många delar lika komplext och svåröverskådligt som dagens system. Det kan dessutom påpekas att straffmätning och angivande av ett alternativt fängelsestraffs längd (om fängelse hade valts som påföljd) skulle kunna ske även med ett bibehållande av påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn, vilket dessutom redan sker i viss mån idag. Det nya systemet kommer att leda till en helt ny praxisbildning och det kommer ta lång tid innan en stabil praxis präglad av förutsebarhet och enhetlighet har uppnåtts i landet.

Förslagen i betänkandet har i allt väsentligt det gemensamt att de syftar till straffskärpning. Vad gäller förändringen att artbrotten ska föranleda ett ovillkorligt fängelsestraff först vid straffvärden om sex månader eller mer är det emellertid fråga om en tämligen genomgripande förändring i motsatt riktning. Tingsrätten anser att det finns en risk att systemet med villkorligt fängelse för vissa artbrott, trots möjligheten att välja en strängare tilläggssanktion vid straffvärden understigande sex månader, inte kommer att framstå som ett trovärdigt (i meningen tillräckligt ingripande) alternativ i allmänhetens ögon, exempelvis vid grovt rattfylleri, vissa typer av misshandel, mened och narkotikainnehav som inte är för eget bruk.

Tingsrätten ställer sig positiv till förslaget att samtycke från den tilltalades sida inte bör vara en förutsättning för att förena villkorligt fängelse med samhällstjänst. Den tilltalades inställning bör i stället, som utredningen förordar, beaktas inom ramen för en lämplighetsbedömning. Det är däremot viktigt att en lämplighetsbedömning faktiskt görs i varje enskilt fall för att undvika att personer som är olämpliga att utföra samhällstjänst döms till den påföljden.

Vad gäller förslaget om att det inte längre ska krävas ett övervakningsbehov för att förena ett ovillkorligt fängelsestraff med övervakning konstaterar tingsrätten att skyddstillsyn redan idag är utesluten som påföljd bara om det helt saknas anledning att anta att en skyddstillsyn kan bidra till att den tilltalade avhåller sig från fortsatt brottslighet.

För det fall domstolen enligt förslaget bestämmer påföljden till ett villkorligt fängelsestraff i förening med övervakning är det Kriminalvården som efter domen ska bestämma vilket innehåll tilläggssanktionen ska ha. Den ordningen kan säkert i de flesta fall framstå som okomplicerad, men kan samtidigt begränsa domstolen vid valet av påföljd. Domstolen förlorar möjligheten att väga innehållet i tilläggssanktionen mot alternativen i form av ett (ovillkorligt) fängelsestraff eller ytterligare tilläggssanktioner. Detta gör sig särskilt gällande vid dagens kontraktsvård, där innehållet i vården ofta är helt avgörande i valet mellan fängelse och skyddstillsyn med särskild behandlingsplan.

Straffskalorna

Tingsrätten har ingen erinran mot förslaget om att fängelseminimum höjs från 14 dagar till en månad. Inte heller har tingsrätten någon erinran mot förslaget om att ta bort begränsningen att fängelse på viss tid inte får överstiga tio år när livstidsfängelse inte är föreskrivet för brottet.

Tingsrätten har inte heller någon erinran mot utredningens översyn av straffskalorna, särskilt mot bakgrund av den tid som förflutit sedan vissa straffskallor senast ändrades, som till exempel är fallet vad gäller tillgreppsbrottslighet. Därtill framstår det som ändamålsenligt med det helhetsgrepp som utredningen tagit.

Utredarens uppdrag har varit att föreslå de ändringar som bedöms vara nödvändiga för att straffskalorna ska återspegla brottets allvar. Tingsrätten noterar att utredningens förslag alltigenom är i skärpande riktning. Tingsrätten har ingen erinran generellt mot de straffhöjningar som föreslås. Mot bakgrund av den korta tid utredaren har haft för en så pass genomgripande översyn och den korta tid som tingsrätten har haft för att svara på remissen, är det emellertid inte möjligt att bedöma om straffhöjningarna i varje del framstår som rimliga.

Straffhöjningarna och de övriga förslagen inom ramen för straffmätningen kommer att träffa även andra kategorier av brottslighet, än den grova och organiserade brottsligheten, och som utgör merparten av den som domstolarna hanterar i sin dagliga verksamhet. Vad de föreslagna ändringarna kommer att ha för effekter på den här typen av brottslighet framstår som osäkert.

Straffmätningen

Det förslag som utredaren har lagt fram som tar sikte på grunderna för bedömningen av straffvärdet framstår inte i alla delar som övertygande.

Det kan med fog ifrågasättas huruvida begreppet "brottsoffer" ska införas som en självständig kvalifikationsgrund för fastställande av straffvärdet. Tingsrätten anser att även om begreppet rent språkligt inte vållar några problem i sig, framstår skälen för förslaget inte som väl underbyggda. Ett av utredningens skäl för ändring är att en nyanserad bedömning av straffvärdet ökar förutsättningarna för att mäta ut ett straff som svarar mot ett brottsoffers berättigade förväntningar på upprättelse.

Utredaren anför att det är av betydelse för tilltron till rättsväsendet att ett brottsoffer får upprättelse för det brott som han eller hon har blivit utsatt för. Tingsrätten kan på allmänna grunder instämma i denna slutsats. Utredaren har emellertid i denna del hänvisat främst till skadeståndsrättslig praxis. Det finns rimligen fler omständigheter av betydelse för brottsoffren än att den tilltalade döms till en adekvat påföljd och att målsäganden kompenseras genom skadestånd. Av stor betydelse i sammanhanget är erfarenhetsmässigt själva rättsprocessen som sådan, dvs. att åtal väcks och att det blir en domstolsprövning. Tingsrätten ställer sig tveksam till att det utdömda straffet generellt skulle vara en sådan central faktor när det kommer till att tillfredsställa brottsoffrets förväntningar på upprättelse.

När det gäller förslagets andra del (28 kap. 6 § andra stycket brottsbalken i föreslagen lydelse) framstår detta tillägg som överflödigt. Tillämpningen riskerar att bli spretig. Det förslag som utredaren förordar är något som i praktiken redan sker idag. Utredaren nämner som exempel att två knytnävsslag ska betraktas som allvarligare än ett knytnävsslag vid misshandel och att en sådan gärning ska ha ett högre straffvärde. Tingsrätten anser att det redan vid dagens rättstillämpning finns utrymme för den typen av nyanserade bedömningar som efterfrågas. Även vid gärningar som har ett så kallat övervärde finns det redan i dag skäl att frångå den nedre delen av den tillämpliga straffskalan för brottet.

När det gäller frågan om en så kallad trekumulationsregel, det alternativa förslaget (s. 1833), instämmer tingsrätten i utredarens bedömning att en sådan lösning inte framstår som lämplig. En sådan lösning riskerar att leda till oönskade tröskeeffekter, som utredaren också framhållit. Denna typ av kumulationsprincip kan vidare skapa en skevhet vid straffvärderingen. Därtill bör en sådan ändring av grundläggande rättstillämpning föregås av en mer ingående analys.

Vad beträffar förslaget om skärpta straff för brott som har samband med kriminella nätverk, framstår det som en alltför mekanisk rättstillämpning, utan möjlighet till en nyanserad bedömning av gärningen. I detta sammanhang kan det ifrågasättas hur den allmänna bestämmelsen om straffvärde samspelar med den föreslagna straffskärpningsgrunden. Som illustrativt framförs i ett särskilt yttrande till betänkandet kan en effekt av ett sådant förslag leda till att en gängmedlem som misshandlar en annan vältränad och stark gängmedlem döms dubbelt så hårt som om misshandeln i stället drabbat gärningsmannens svagare partner.

Straffprocessuella frågor och följdändringar

Tingsrätten instämmer med utredarens bedömning om att häktningspresumtionen inte bör sänkas till brott med lägst ett års fängelse i straffskalan. Häktningspresumtionen har relativt nyligen genomgått en förändring och tingsrätten ser inget egentligt behov av ytterligare ändring. Att så nära inpå den förra reformen ytterligare skärpa bestämmelsen kan inte ha sin grund i någon djupare utvärdering. En alltför stor utvidgning av häktningspresumtionens tillämpningsområde kommer därtill att kräva stora resurser från domstolar, åklagare och Kriminalvården samt även innebära ökade kostnader för rättsliga biträden.

Vad gäller det alternativ som utredaren föreslår gällande att häktningspresumtionen bör omfatta specifika namngivna brott vill tingsrätten framhålla att personer som misstänks för till exempel grov kvinnofridskränkning regelmässigt häktas utifrån föreliggande kollusions- eller recidivfara redan med nuvarande reglering. Det saknas därmed ett behov av en sådan ändring. Det samma gäller förslaget att häktningspresumtionen ska omfatta även vissa osjälvständiga brottsformer. Förslaget framstår, med hänsyn till att det redan utifrån befintliga häktningsskäl är möjligt med häktning, som obefogat. Därtill finns en risk att proportionalitetsprincipen med en sådan ordning inte beaktas fullt ut.

Beträffande följdändringar i den straffprocessuella lagstiftningen anser tingsrätten, likt utredaren själv, att dessa bör utredas närmare innan övriga förslag eventuellt införs. Till exempel kan utredarens förslag om straffskärpning innebära att färre mål kan avgöras genom huvudförhandling i den tilltalades utevaro. Även utrymmet att avgöra mål utan huvudförhandling kommer sannolikt minska på grund av de föreslagna straffskärpningarna och det nya påföljdssystemet. Det är därför ur domstolarnas synvinkel viktigt att behovet av straffprocessuella följdändringarna är tillfullo utrett när övriga förslag träder i kraft.

Konsekvenser av utredningens förslag

Utredaren har bedömt att ändringarna inte kommer att innebära några kostnadsökningar för domstolarna som inte ryms inom ramen för befintliga anslag. Tingsrätten invänder mot den bedömningen. Den reform av straffrätten

som nu föreslås kommer att kräva stora utbildningsinsatser inom alla delar av rättsväsendet, inte minst vid domstolarna. Domstolarnas ärendehanteringsstöd VERA och DiBa kommer att behöva omarbetas. Tingsrätten bedömer även att förslagen kommer att leda till en ökad måltillströmning bland annat mot bakgrund av att åklagare sannolikt i färre fall kommer att ha möjlighet att besluta om förundersökningsbegränsning eller åtalsunderlåtelse. Minskade möjligheter att avgöra mål i tilltalads utevaro och utan huvudförhandling kan också leda till en högre arbetsbelastning och således ett ökat resursbehov vid domstolarna. Förslagen bör också resultera i fler mål med frister, dvs. mål med frihetsberövade.

Detta yttrande har beslutats av lagmannen Johan Sjöö efter föredragning av tingsfiskalerna Diana Liaficheva, Armin Khajehdehi, Olivia Melin och Ellen Ekberg. I handläggningen har även chefsrådmännen Lennart Strinäs, Anna Täcklind, Ylva Teurneau och Emma Regnér, rådmännen Christina Nilsson och Jacob Heister samt administrativa assessorn Lina Molin deltagit.

Johan Sjöö

Diana Liaficheva
Armin Khajehdehi
Olivia Melin
Ellen Ekberg